

تحلیلی بر طرح دریابست از دیدگاه صیادان استان بوشهر

محمد جواد شعبانی*¹، حسین شادکامی²، فاطمه گرگانی²، سهراب قاسم زاده²، محمد زارعی²، علی میرزی¹، عبدالرسول اسماعیلی¹، غلام مرادی¹

1- پژوهشکده میگوی کشور، مؤسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، بوشهر، ایران.

2- اداره کل شیلات استان بوشهر

پست الکترونیکی: shabani401@gmail.com

چکیده

در تابستان سال 1396 طرح دریابست بمدت 20 روز در آبهای استان بوشهر اجرا گردید. برای ارزیابی این طرح تعداد 20 سوال تخصصی و 6 سوال فردی- اجتماعی به روش تصادفی ساده در قالب پرسشنامه تهیه شد. فرم های نظرسنجی طی دو مرحله (230 فرم در هنگام دریابست و 176 فرم بعد از فصل صید میگو) بین صیادان توزیع گردید. مناطق مورد بررسی شامل: بوشهر، تنگستان، دیر، کنگان، گناوه و دیلم بود. نتایج نشان داد که در مرحله اول، بیشترین و کمترین شرکت کننده به ترتیب 29.3 و 6.1 درصد مربوط به مناطق دیر و دیلم و در مرحله دوم بیشترین و کمترین به ترتیب 31.3 و 9.1 درصد مربوط به بوشهر و تنگستان بودند. پاسخ دهندگان پیشنهاد دادند که دریابست قبل از فصل صید میگو بمدت 30 تا 45 روز اجرا گردد. بیشترین و کمترین رضایت از دریابست به ترتیب مربوط به جنوب و شمال استان بود. کنترل دریابست در صیدگاه های مشترک با خوزستان ضعیف ارزیابی شده بود. همه شهرستانها موافق ممنوعیت کامل صید ترال میگو بودند. پاسخ دهندگان اعتقاد داشتند که سایر ارگانها بخصوص دریابانی باید با شیلات همکاری لازم داشته باشند. بنابراین بمنظور حفظ ذخایر میگو و سایر آبزیان، پیشنهاد می گردد دریابست در زمانهای دیگر بخصوص فصل بهار که زمان تخم ریزی بیشتر آبزیان می باشد نیز اجرایی گردد.

واژه های کلیدی: دریابست، میگوی ببری سبز، استان بوشهر

مقدمه:

تامین بخش عمده ای از پروتئین مورد نیاز سبد غذایی استان بوشهر (تولید بیش از 60 هزار تن انواع آبزیان دریایی در سال) از طریق آبزیان استحصالی از دریا می باشد (سالنامه آماری، 1396). طبق ماده 48 آئین نامه اجرایی قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی ایران، شیلات می تواند در اجرای بند (3) ماده (3) و ماده (14) به منظور حفاظت و بازسازی ذخایر آبزیان و اعمال مدیریت صید و ذخایر، پروانه صید را در برخی مناطق به طور موقت تا رفع ضرورت تعلیق یا ابطال نماید (بابایی اصل، 1390). دریابست به معنای عام به حالت تعلیق در آوردن فعالیت ماهیگیری در زمان و مکان خاص جهت حفظ و پایداری ذخیره و کاهش فشار صید بی رویه بر ذخیره آبزیان است. طرح دریابست در سالهای 94 و 96 در فصل تابستان قبل از فصل صید میگو در استان اجرا گردید. هدف از این طرح کمک به حفظ ذخایر آبزیان خلیج فارس به ویژه جلوگیری از صید میگو خارج از فصل می باشد. میزان اثر بخش بودن طرح و احتمال تاثیرات اقتصادی منفی ناشی از آن همواره یکی از چالش های مهم شیلات در اجرای طرح است. به همین دلیل بمنظور ارزیابی نظرات جامعه صیادی استان بوشهر از طرح دریابست در سال 1396، تحقیق میدانی در این خصوص بعمل آمده است. در این تحقیق 4 موضوع اصلی مورد بررسی قرار گرفت: 1- موافقت صیادان با طرح 2- میزان موفقیت در اجرای طرح 3- تاثیر اقتصادی دریابست 4- امکان جایگزینی صیادی با طرح های پرورش ماهی در قفس.

روش تحقیق:

در حال حاضر در استان بوشهر 2081 فرزند شناور صیادی شامل 1486 قایق، 568 لنج و 27 کشتی فعال می باشند. در حدود 13000 نفر نیز تحت عنوان صیاد مشغول به کار می باشند. در این تحقیق که در سال 1396 انجام شد، 230 نفر در مرحله اول (در زمان اجرای طرح دریابست و قبل از آزاد سازی صید میگو) و 176 نفر در مرحله دوم (بعد از اتمام فصل صید میگو)، به روش تصادفی ساده از بین صیادان و بهره برداران میگو در استان بعنوان نمونه انتخاب و پرسشنامه ها تکمیل گردید. در این پرسشنامه 20 سوال تخصصی و 6 سوال از مشخصات فردی، اجتماعی پاسخ دهندگان تهیه و در پایان پرسشنامه نیز از پاسخ دهندگان خواسته شد تا نظرات و پیشنهادات خود را در خصوص روشهایی غیر از دریابست جهت کنترل و بهبود ذخیره آبیان خلیج فارس ارائه دهند.

مناطق مورد بررسی شامل: بنادر صیادی شهرستانهای بوشهر، تنگستان، دیر، کنگان، گناوه و دیلم بود. پس از تکمیل فرم ها، اطلاعات هر فرم در رایانه ثبت و از طریق نرم افزار SPSS پاسخ سوالات مورد مقایسه و تحلیل آماری قرار گرفت. نمودارها نیز توسط نرم افزار Excel تهیه گردید. در روش تحلیل آماری، پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت. روش و مراحل کار تحلیل پرسشنامه ها نیز به صورت زیر انجام گردید:

- 1- استفاده از روش های آمار توصیفی جهت بررسی کلی سوالات.
- 2- بررسی ارتباط بین مشخصات فردی و سوالات کیفی با استفاده از آزمون کای اسکور.
- 3- با توجه به حجم نمونه بزرگ بررسی تحلیلی، فرضهای اصلی تحقیق با استفاده از روش آزمون تی تک نمونه ای انجام گردید.
- 4- استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه ANOVA و آزمون های کای اسکور برای بررسی معنی داری تفاوت میانگین نمرات نظرات پاسخ دهندگان بر اساس سن، تحصیلات، شغل و سابقه کاری.

نتایج و بحث :

در مرحله اول نظرسنجی، بیشترین و کمترین تعداد صیادانی که شرکت داشتند به ترتیب 29.3 و 6.1 درصد مربوط به مناطق دیر و دیلم بودند. در مرحله دوم بیشترین و کمترین به ترتیب 31.3 و 9.1 درصد مربوط به بوشهر و تنگستان بودند.

بر اساس نظر سنجی مشخص شد که بیش از 75 درصد صیادان دارای تحصیلات زیرسیکل و بالاتر از دیپلم می باشند. بنابراین با سرمایه گذاری در امر آموزش و ترویج این قشر از جامعه، میتوان موجب ارتقاء دانش آنها شده و سطح مشارکت آنها را در حفظ ذخایر افزایش داد. از نظر گروه سنی نیز بیشتر پاسخ دهندگان در گروه سنی 25 تا 45 سال قرار داشتند. بنابراین بیشتر افراد شاغل در این بخش را نیروهای جوان و با پتانسیل کار تشکیل می دهند. از نظر تجربه کاری و سابقه نیز بیشتر پاسخ دهندگان 10 تا 30 سال سابقه داشتند. بنابراین افرادی که در این نظر سنجی مشارکت داشتند علاوه بر اینکه از نظر سواد در مرتبه قابل قبولی بودند، از نظر سن و تجربه کاری نیز بعنوان نیروی فعال در جامعه محسوب می شوند.

برخی از بنادر استان از صیدگاه های میگو دور و برخی دیگر نزدیک می باشند. این موضوع در مشارکت و پاسخ به پرسشنامه تاثیر داشت. صیادان شمال استان مانند دیلم و گناوه به دلیل بعد مسافت نسبت به صیدگاه های میگو از یک نسبت مساوی در صید میگوی استان بهره مند نیستند. برای همین بیشترین و کمترین تعداد صیادانی که در مرحله اول در این نظرسنجی شرکت داشتند مربوط به مناطق دیر و دیلم به ترتیب با 29.3 و 6.1 درصد بودند. ولی در مرحله دوم به دلیل عدم توزیع مناسب پرسشنامه ها در مناطق دور دست، بیشترین و کمترین مشارکت به ترتیب 31.3 و 9.1 درصد مربوط به بوشهر و تنگستان بود.

موافقین و مخالفین طرح دریابست نیز بر اساس دوری و نزدیکی به صیدگاه ها نظر داده بودند. از اینرو مناطق دورتر رضایت کمتری از دریابست داشتند. در مرحله اول نظرسنجی صیادان بر اساس تجربه ای که در سال اول دریابست بدست آورده بودند نظر خود را بیان کرده بودند ولی در مرحله دوم چون اثرات آن را در میزان صید خود دیدند نظرات موافق تری نسبت به مرحله قبل داشتند.

بهترین زمان تخم ریزی آبیان در آبهای استان بوشهر در اواخر زمستان و فصل بهار (اسفند تا خرداد) می باشد. در ماههای تیر تا شهریور نیز دوره بازسازی ذخایر آنها بوده و اکثر گونه ها در دوره نوزادی بسر می برند. به همین دلیل در شش ماهه اول سال در صورتیکه صید آبیان مدیریت نشود منجر به صید بی رویه بازسازی (Recruitment Overfishing) و صید بی رویه رشد

(Growth Overfishing) می شود (خورشیدیان و همکاران، 1392). میگو نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دارای دو زمان اوج تخم ریزی پاییزه و بهار می باشد (خورشیدیان و همکاران، 1386). هر ساله در فصل تابستان میگوهایی که به اندازه تجاری و قابل بهره برداری می رسند مربوط به تخم ریزی پاییزه بوده و متأسفانه صید آنها با بسیاری از آبیانی که در دوره بازسازی یا جوانی بسر می برند همزمان می شوند. این موضوع باعث شده تا در آبهای استان بوشهر، مدیریت شیلاتی به دلیل استراتژیک بودن میگوی دریایی بعنوان یک کالای اساسی در سبد غذای مردم، در فصل صید میگو، سایر آبیان کمتر توجه کنند. از طرفی میگوی ببری سبز بطور تقریباً گسترده از اواخر خرداد و اوایل تیرماه به آبهای ساحلی استان وارد می شوند. این موضوع باعث شده تا برخی از صیادان بدون در نظر گرفتن ملاحظات اقتصادی و اجتماعی سایر بهره برداران، اقدام به صید این آبی در خارج از فصل نموده و علاوه بر لطمه وارد کردن به ذخایر میگو و سایر آبیان، در فصل صید نیز، جمعیت میگوها را از دسترس سایر صیادان خارج و موجب اعتراض و ضرر اقتصادی سایر صیادان شوند. به همین دلیل در مرحله اول و دوم نظر سنجی بیشتر صیادان اعتقاد داشتند که دریاست باید قبل از فصل صید میگو اعلام گردد. در ضمن در صورتیکه شیلات بتواند مشکلات بیمه ای و هزینه معاش آنها را تامین نماید، فصل بهار بعنوان گزینه دوم انتخاب شد.

بیش از 50 درصد پاسخ دهندگان مدت زمانی بین 30 تا 45 روز را برای پیشنهاد و اعتقاد داشتند که این مدت زمان علاوه بر اینکه به حفظ ذخایر میگو کمک می نماید به حفظ ذخایر سایر گونه ها نیز کمک خواهد کرد. البته برخی افراد نیز که تعداد آنها در حدود 10 درصد بود، اعتقاد داشتند که دریاست باید دوماه یا بیشتر اعمال گردد.

در خصوص تاثیر دریاست بر افزایش میگوی سال 1396 در مرحله اول نظر سنجی نزدیک به 80 درصد پاسخ دهندگان به دلیل اینکه ذهنیتی از میزان ذخیره و استحصال آن نداشتند گزینه های متوسط، کم و خیلی کم را انتخاب کرده بودند، ولی بعد از فصل صید میگو به دلیل افزایش میزان صید نسبت به سال قبل، این نظر کاملاً متفاوت و بیش از 70 درصد پاسخ دهندگان اعتقاد داشتند که دریاست بر افزایش صید میگو تاثیر داشته است. همین موضوع باعث شد تا در مرحله دوم، در پاسخ به سوال تاثیر دریاست برای سال بعد، بیش از 80 درصد پاسخ دهندگان گزینه های افزایش می دهد و کمی افزایش می دهد را انتخاب کرده بودند.

تور ترال میگویی تنها ابزار اختصاصی و اقتصادی صید میگو در سواحل خلیج فارس بخصوص استان بوشهر به شمار می رود (شعبانی و همکاران، 1391). این ابزار صید همانطور که در مدت زمان کوتاه می تواند بخش عظیمی از ذخیره میگو را برداشت نماید سبب نابودی سایر آبیان و بستر دریا نیز می شود. خلیج فارس بدلیل قرار گرفتن در منطقه گرم بعنوان یک اکوسیستم چند گونه ای به حساب می آید و به همین دلیل امکان صید اختصاصی میگو در آبهای استان بوشهر وجود ندارد. از طرفی همانطور که در بالا ذکر شد دوره بازسازی ذخایر بسیاری از گونه ها، بخصوص ماهیان تجاری در استان بوشهر، همزمان با فصل صید میگو می باشد. در این نظر سنجی نیز بیش از 70 درصد پاسخ دهندگان که بطور مستقیم و غیر مستقیم با این ابزار صید ارتباط داشتند به تاثیر ترال بر نابودی آبیان و بستر اعتقاد داشتند. از اینرو در هر دو مرحله از نظر سنجی، کمتر از 50 درصد به ممنوعیت کامل ترال میگو و بیش از 50 درصد دیگر استفاده از ابزارهای کاهنده صید ضمنی، مانند پانال چشمه مربعی را پیشنهاد داده بودند.

یکی از مشکلات این طرح در استان بوشهر عدم کنترل و نظارت بر شناورهای بی هویت بخصوص قایق ها بود. همین موضوع باعث شده بود که در بازار و معابر استان قبل از فصل صید میگو، این آبی عرضه گردد. به همین دلیل پاسخ دهندگان اعتقاد داشتند که این طرح بصورت کامل موفقیت آمیز نبوده است. به همین دلیل عدم موفقیت کامل این طرح را در عدم همکاری کامل سازمانها و نهادهایی مانند دریابانی و حفاظت منابع آبیان بیان کرده بودند.

دریاست درصیدگاه های مشترک بین خوزستان و هرمزگان، بدرستی اجرا نشده بود، این مسئله نارضایتی صیادان را بدنبال داشت. بنابراین پیشنهاد شده بود که برای اجرای بهتر در سالهای بعد، هماهنگی و تمهیدات لازم در این خصوص دیده شود.

با توجه به اینکه کشتی های صیادی یال اسبی در خارج از صیدگاه های میگو اقدام به صید می کنند، در این نظر سنجی صیادان اعتقاد داشتند که دریاست باید برای تمامی شناورها اعمال شود. همچنین از مجموع پاسخ های نظر سنجی در دو مرحله به ترتیب در مرحله

اول 75 درصد و در مرحله دوم 86 درصد علاوه بر کشتی های یال اسبی، نسبت به جلوگیری از خروج شناورهای تفریحی و غیرمجاز (بدون هویت) به دریا موافق بودند.

یکی از سوالات پرسشنامه جایگزینی طرح پرورش ماهی در قفس به جای فعالیت صیادی بود. پاسخ دهندگان نظر مثبت و مساعدی نسبت به این موضوع داشتند. بنابراین پیشنهاد می شود شیلات ایران با مطالعه اقتصادی طرح پرورش ماهی در قفس و در صورتی که از نظر اقتصادی و فنی امکان پذیر باشد بتدریج طرح پرورش ماهی در قفس جایگزین بخشی از صیادی گردد.

در پایان هرچندکه این طرح با نقاط قوت و ضعف در سال 1396 همراه و اجرا گردید ولی مواردی که در این مقاله ذکر شد، ممکن است در آینده اجرای آن را زیر سوال برده و مورد استقبال صیادان قرار نگیرد. بنابراین قبل از اینکه این طرح در سالهای بعد اجرایی شود کارشناسی های لازم انجام و تمهیدات لازم برای اجرای صحیح و بهتر آن فراهم گردد.

فهرست منابع :

- 1- بابایی اصل ، میکائیل. 1390. قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران و آئین نامه اجرایی آن با اصلاحات نهایی. معاونت صید و بنادر ماهیگیری - دفتر حفظ و بهسازی منابع دریایی. 71 ص.
- 2- خورشیدیان، کامبوزیا، اسماعیلی، ع.، شعبانی، م. ج.، مبرز، ع و خورشیدیان، کاووس. 1392. تعیین زمان بهینه برداشت از ذخایر یال اسبی ماهیان و تغییرات آن در استان بوشهر. موسسه تحقیقات شیلات ایران. پژوهشکده میگوی کشور. 42 ص.
- 3- خورشیدیان، ک.، مرادی، غ.، خدادادی، ر.، شعبانی، م. ج.، مبرز، ع و سایرین. 1386. پایش (مانیتورینگ) توده زنده میگوی ببری سبز در آبهای استان بوشهر. موسسه تحقیقات شیلات ایران. پژوهشکده میگوی کشور. 70 ص.
- 4- سازمان شیلات ایران، 1396. سالنامه آماری 1395-1391. معاونت برنامه ریزی و مدیریت منابع، دفتر برنامه و بودجه، گروه برنامه ریزی و آمار. 64 ص.
- 5- شعبانی، م. ج.، مبرز، ع.، اسماعیلی، ع.، شادکامی، ح.، زارعی، م و فرخ بین، ش. 1391. بررسی وضعیت صید ماهیان تجارتي در تورهای ترال میگوی لنج های استان بوشهر. همایش ملی آبیان. 1ص.